

Савчук А.І.,

*sav4uk.a.1@gmail.com, код ORCID: 0000-0003-0344-980.**Кафедра архітектурного проектування Інституту архітектури
Національного університету «Львівська політехніка».**Науковий керівник д.т.н., професор Габрель М.М.*

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ В НОВІЙ ДЕРЕВ'ЯНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ АРХІТЕКТУРІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

У дослідженні обґрунтовано доцільність оновлення категорійно-понятійного апарату. Здійснено спробу актуалізації старих та введення нових термінів, які застосовуються в дерев'яній архітектурі Карпатського регіону в науковий обіг.

Ключові слова: Карпатський рекреаційний регіон, дерев'яна рекреаційна архітектура, архітектурно-планувальні вирішення, категорійно-понятійний апарат.

Постановка проблеми. Пожвавлення будівельної діяльності в Карпатському регіоні протягом останніх двох десятиліть стало причиною виникнення ряду проблем, які стосуються визначення основних понять і термінів. Процеси глобалізації особливо виражені у відпочинковій архітектурі, де найбільш помітними є впровадження нових технологій і широкого асортименту матеріалів. Поступове підвищення якості будівництва та функціональності будівель, зміни в загальних уявленнях про архітектурну діяльність вплинули на формування нової термінології, семантично відмінної від традиційної. Тому виникла гостра потреба актуалізації застарілих та виведення нових термінів. Іншою проблемою є невиправдане вживання слів іншомовного походження за умови наявності їх відповідників в українській мові. Оскільки правильне означення архітектурно-планувальних та композиційних рішень безпосередньо впливає на їх якість, то це питання потребує ретельного дослідження. Також важливим є поширення правильної термінології на всіх рівнях архітектурної та будівельної діяльності через механізм, яким передбачається: а) дослідження проблеми науковцями на всіх щаблях; б) розробка чіткої термінологічної системи; в) випробування наукових досліджень та їх реалізація серед всіх учасників будівельного процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковій літературі визначення терміну «*Карпатський рекреаційний регіон*» сформульоване професором Т.Ф. Панченко в монографії «Туристичне середовище. Архітектура, природа, інфраструктура.» [1]. В навчальному посібнику «Просторовий підхід до

обґрунтування архітектурних рішень» д.т.н. М.М. Габреля та к.т.н. М.М. Габреля розкрито тенденції розвитку рекреаційних територій Карпатського регіону та їх архітектурно-просторових взаємодій у різні історичні періоди. А також дана характеристика архітектурної організації рекреаційного простору та сформульовано вимоги до формування туристично-рекреаційних об'єктів [2, с. 189-214]. В навчальному посібнику М.М. Покоłodної «Рекреаційна географія» викладені та обґрунтовані поняття базової моделі територіальних рекреаційних систем, та подано їх типологію [4, с. 154-166].

Мета. З'ясувати значення термінів «Карпатський рекреаційний регіон», «рекреаційна архітектура», «дерев'яна архітектура». Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: 1. Проаналізувати сучасний стан термінологічної бази, яка стосується особливостей дерев'яної рекреаційної архітектури в Карпатському регіоні. 2. За допомогою дедуктивного методу актуалізувати категорійно-понятійний апарат.

Виклад основного матеріалу.

Карпатський рекреаційний регіон розташований у межах Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей. Має спільні кордони і транспортне сполучення з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею. Площа 56,6 тис. км² (9,3 % заг. пл. тер. України). Виділяють три туристичні субрегіони: Закарпаття, Українські Карпати, Прикарпатський [1].

Рекреаційна підсистема регіону Українських Карпат, загальною площею 21,3 тис. кв. км., яка територіально значно менша за площу Карпатського регіону, володіє великим і різноманітним рекреаційним потенціалом. Тут налічується понад 800 джерел і свердловин мінеральних вод, а також розвідано і затверджено 13 родовищ лікувальних вод. Надзвичайно цікава морфологічна структура: висока лісистість території, різноманітний породовий склад насаджень, багата гідрографія, мальовничі ландшафти [2, с. 214].

На основі аналізу базових моделей територіальних рекреаційних систем, запропонованих М. М. Покоłodною в навчальному посібнику «Рекреаційна географія» *Карпатська територіально-рекреаційна система* має такі класифікаційні ознаки:

- *за значенням*: загальнодержавного значення (з можливістю розширення до міжнародного за умови врегулювання стихійних процесів у будівельній, архітектурній та рекреаційній діяльності, а також побудові об'єктів інфраструктури);
- *за часом проведення рекреаційних занять*: довготривалої, середньотривалої та короткотривалої рекреації;

- *за типом місцевості*: урбанізовані (міста-курорти, міста-екскурсійні центри, дачні селища) та неурбанізовані (природні парки, національні парки, природоохоронні території) [4, с. 162-165].

Карпатський рекреаційний регіон – це територіальна рекреаційна система або рекреаційна підсистема регіону Українських Карпат загальнодержавного значення. Територіально розміщена в межах чотирьох областей: Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської, і включає в себе як урбанізовані (міста-курорти, екскурсійні центри, дачні поселення, поселення з великою часткою зайнятості населення в рекреаційній діяльності) так і неурбанізовані території (природні парки, національні парки, природоохоронні території). В територіальній рекреаційній системі Карпатського регіону можна виділити чотири функціональні типи (запропоновані І. Зоріним, В. Преображенським і Ю. Веденіним):

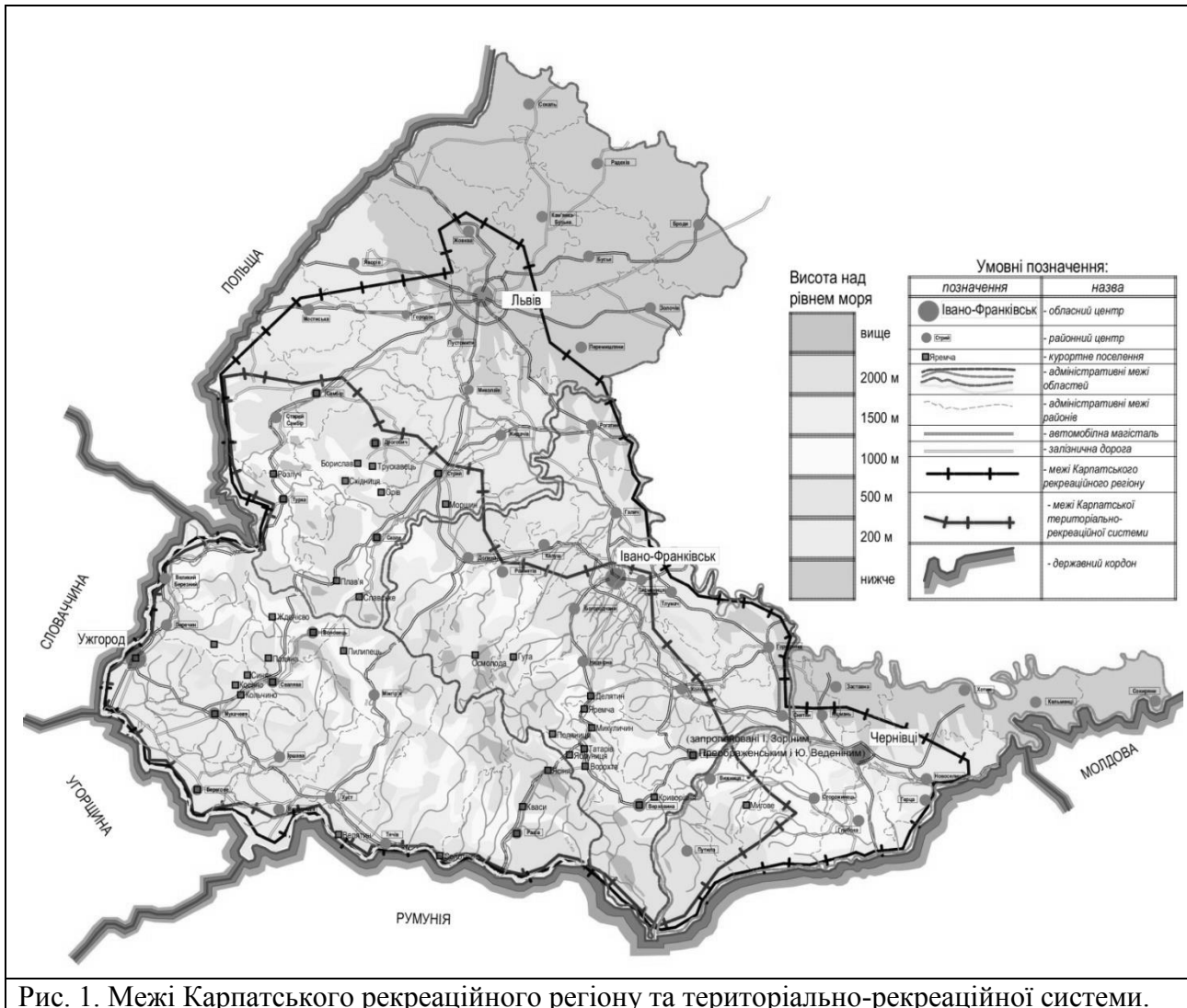
1. *Лікувальний*: лікувально-кліматичний, лікувально-бальнеологічний, лікувально-грязевий.
2. *Оздоровчий*: функція відновлення, профілактика хвороб, зняття напруги і стресу, нервової та фізичної втоми.
3. *Спортивний*: фізичний розвиток рекреантів.
4. *Пізнавальний*: духовний розвиток особистості (природні та культурно-історичні комплекси) [4, с. 162-165].

На основі комплексного аналізу функціональних типів територіальної рекреаційної системи Карпатського регіону пропонується класифікація відпочинкових об'єктів:

1. *Заклади лікувально-оздоровчі*: санаторій, лічниця, лазня, купальня, шпиталь, інгаляпторій, дім здоров'я.
2. *Житлові будівлі*: вілла, відпочинковий будинок (котедж), пансіонат, готель, туристичний притулок (заклад тимчасового перебування, за функцією близький до готелю, в якому передбачалося самообслуговування).
3. *Будівлі розважального характеру*: клуб, читальня, ресторан, корчма, бар, кафе, конференц-зала, колиба (тип будівлі для пастухів і лісорубів трансформований під розважальну та функцію громадського харчування).
4. *Малі архітектурні форми та споруди*: альтанка, павільйон, надкапажний будинок, прогулянкова галерея, кіоск, каплиця, пристань на озері, міст, трамплін, гірськолижні витяги, басейни, чани з гарячою водою. [5, с. 310].

Приймаючи те, що поняття «територіально-рекреаційна система» та «рекреаційна підсистема регіону Українських Карпат» є тотожними, виникає потреба визначення їх територіальних меж. Ці межі доцільно провести по адміністративних районах: у Львівській області: Стрийський, Дрогобицький, Самбірський, Старосамбірський, Турківський та Сколівський райони; в Івано-

Франківській області: Долинський, Рожнятівський, Богородчанський, Тисменицький, Коломийський, Косівський, Надвірнянський та Верховинський райони; у Чернівецькій області: Вижницький та Путильський райони; а також всі райони Закарпатської області (рис.1.).

На території цих районів розташовані основні рекреаційні центри, значний вплив на формування яких мають: 1) транспортна інфраструктура, а саме – автошляхи та залізничне сполучення; 2) наявність природних (лікувальних) ресурсів; 3) існуюча рекреаційна інфраструктура створена в попередні періоди (з середини XIX – до кінця XX ст.); 4) культурна привабливість (наявність історичних і архітектурних пам'яток, а також нематеріальної спадщини). Таким чином, були сформовані так звані *транскарпатські коридори та рекреаційні центри*. В підручнику Л.Г. Лук'янової «Рекреаційна географія» термін «рекреаційний центр» є агломерацією рекреаційних закладів і одночасно являється адміністративним центром. В залежності від місцезнаходження, може бути регіональним, зональним, районним [3, с. 336]. Концентрація таких

рекреаційних центрів на порівняно невеликій території дозволяє нам говорити про утворення так званих рекреаційних районів. Тобто, мова йде вже не про одну адміністративну одиницю (місто, селище, село), а про *рекреаційний район*, як структурну одиницю рекреаційного регіону, яка включає в себе значні території рекреаційних агломерацій, зон, рекреаційних комплексів і центрів, туристичних трас, рекреаційних ресурсів, об'єднаних ключовою функцією і соціально-економічним розвитком [3, с. 334]. Таким чином, на основі аналізу території регіону вдалося виділити п'ять районів. *I. Район* є найбільшим і знаходиться в Івано-Франківській області та включає в себе такі населені пункти: м. Яремче, с. Татарів, с. Микуличин, с. Яблуниця, с. Поляниця (найбільший і найсучасніший гірськолижний курорт в Україні «Буковель»), смт Ворохта. *II. Район* розташовується на території Закарпатської області та межує з Івано-Франківською, Львівською і включає в себе два рекреаційні центри селище Воловець та село Пилипець. *III. Район* розташовується на території Мукачівського та Свалявського районів Закарпатської області до якого входять такі населені пункти: с. Поляна, с. Синяк та с. Косино. *IV. Район* розташований в прикордонній смузі Закарпатської області та межує з Румунією та Угорщиною і включає в себе такі рекреаційні центри: смт Солотвино, с. Велятин та м. Берегове. *V. Район* знаходиться на території Львівської області та має такі великі рекреаційні центри як м. Трускавець та смт Східниця (Рис.2.).

Така ситуація має як позитивні, так і негативні наслідки. До негативних варто віднести неоднорідність розміщення відпочинкових закладів та центрів, де основним видом діяльності є рекреаційна. Це в свою чергу позначається на стані економічного розвитку поселень, а також на екології через нерівномірне використання природних та рекреаційних ресурсів. Тому зараз спостерігаються явища перенасичення рекреаційного середовища в одних районах та нестачі відпочинкових закладів та комплексів на інших територіях. З іншого боку очевидним є позитив формування регіональних рекреаційних центрів. У таких центрах здійснюється комплексний підхід до формування рекреаційного середовища. Значна кількість відпочинкових закладів сприяє здоровій конкуренції, підвищенню якості та асортименту послуг, залученню нових технологій в будівництві та ландшафтній організації простору.

Історично так склалося, що рекреаційні центри були й осередками розвитку дерев'яного будівництва і архітектури. Отже, станом на сьогодні основними поселеннями в Карпатському регіоні, де простежується цілеспрямований розвиток дерев'яної архітектури є: у Львівській області смт Східниця та смт Славське, с Плав'я; в Івано-Франківській області м. Яремче, с. Яблуниця, с. Поляниця, с. Татарів, с. Микуличин, смт Верховина, м. Косів, с. Гута; у Чернівецькій області с. Мигове; у Закарпатській області смт Солотвино, смт Воловець, с. Пилипець, с. Шаян. Ці населені пункти є не

тільки осередками ведення бізнесу в рекреаційній галузі, а й місцями відродження та розвитку регіональних особливостей архітектури та культури загалом (рис.2.).

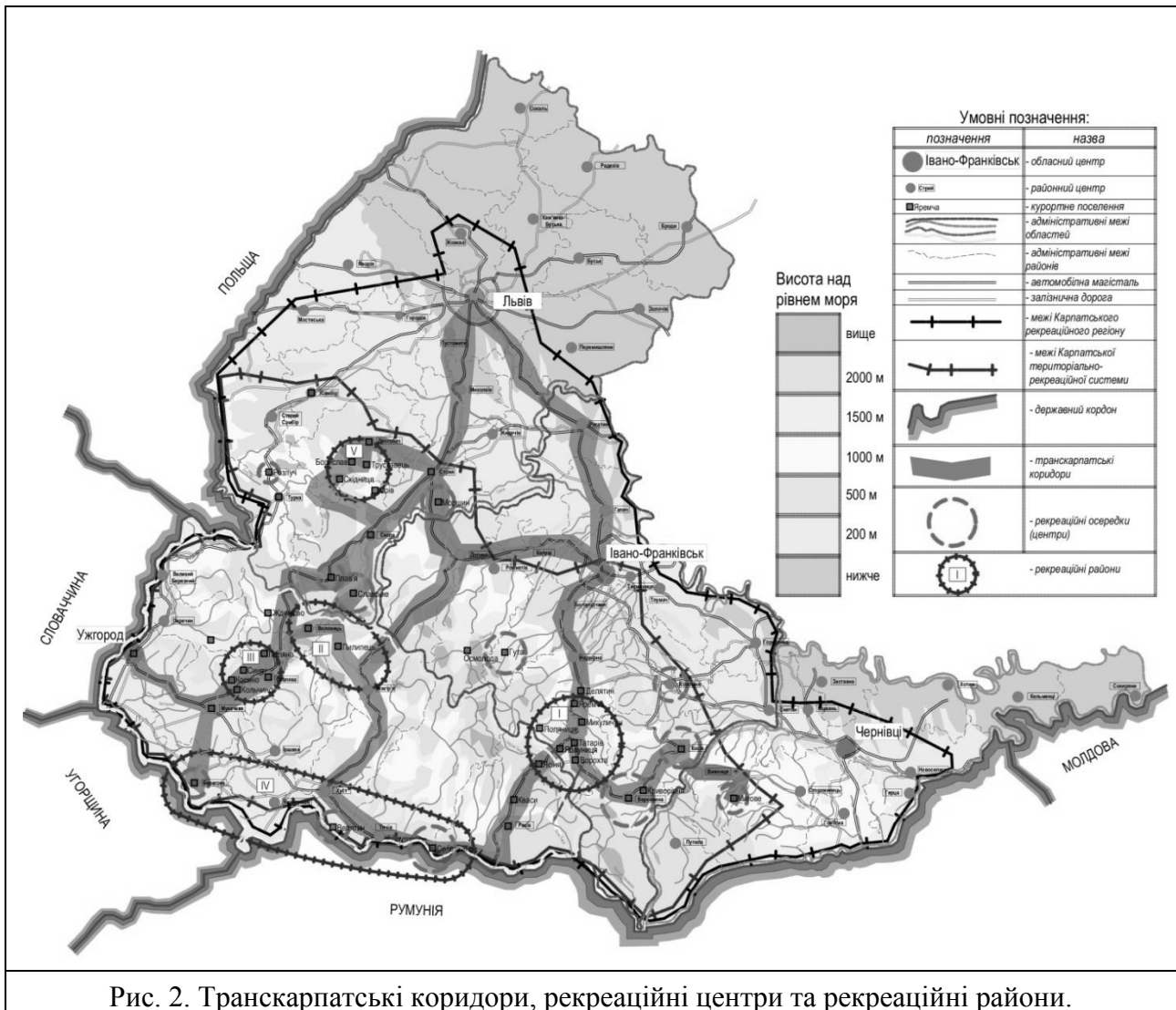

Рис. 2. Транскарпатські коридори, рекреаційні центри та рекреаційні райони.

Наступним етапом даного дослідження є спроба актуалізації поняття «*рекреаційна архітектура Карпатського регіону*», а також обґрунтування та оновлення даного терміну за допомогою дедуктивного методу. В такому випадку доцільним є використання та поєднання термінів «архітектура» та «рекреація».

У дослідженні Ю.О. Сидоренко проаналізовано походження поняття «*рекреація*». Вперше цей термін почали застосовувати в США в кінці 90-х років XIX століття. Він з'явився із введенням нормованого робочого дня, другого вихідного дня, літніх відпусток. Рекреація, відповідно, це відновлення, оздоровлення і простір, де здійснюються ці види діяльності. Саме таке бачення рекреації існувало у радянській літературі. Сьогодні багато американських вчених розглядають рекреацію як вид дозвільної діяльності. Джей Шиверс

вважає, що єдиного універсального визначення рекреації не може бути і пропонує визначити її як «добровільне проведення дозвілля з метою задоволення або задоволення як засобу досягнення релаксації або відновлення організму» [6, с. 231-232].

За визначенням української дослідниці О.І. Кузьмич термін «*рекреація*» (польськ. *rekreacja* – відпочинок, від лат. *recreatio* – відновлення, відтворення) має два значення: 1. Відпочинок, оздоровлення, культурно-пізнавальна діяльність людини на спеціальних *територіях* поза постійним місцем проживання (біля моря, річки, озера, у лісо- та гідропарках, у гірській місцевості тощо). Поділяється на організовану і самодіяльну, у своїй країні і за кордоном. Території рекреації характеризуються місткістю, видом відпочинку, часом, необхідним для відновлення сил і здоров'я (короткочасний і тривалий відпочинок). Просторова організація рекреації пов'язана із системами *розселення*. 2. У громадських і виробничих будинках – короткочасний відпочинок від основних занять і приміщення, пов'язані з цим відпочинком [7, с. 252].

Таким чином, термін «рекреаційна архітектура» означає проектування і спорудження будівель, споруд та їх комплексів для забезпечення рекреаційних потреб відпочиваючих. Рекреаційна архітектура Карпатського регіону тісно пов'язана з відродженням та використанням набутків регіональних шкіл народного будівництва. Ці школи мають специфічні особливості архітектурного стилю, особливі тонкощі в ритміці побудови деталей і пропорцій, різняться планувальними та композиційними рішеннями будівель та споруд. Рекреаційна архітектура пов'язана із застосуванням технологій як дотичних, так і віддалених галузей, таких як: екологія, будівництво, бальнеологія, відновлювальна енергетика, історія, народознавство, маркетинг та ін.

На даний час рекреаційна архітектура Карпатського регіону перебуває в стані розвитку, в більшій мірі стихійного, ніж організованого чи регульованого. Актуалізація та уточнення категорійно-понятійного апарату, пов'язаного з рекреаційною архітектурою, дасть комплексне уявлення про ситуацію, яка склалася. А чітке формулювання та означення явищ і процесів, які відбуваються, дозволить правильно визначити проблеми в рекреаційній архітектурі Карпатського регіону та розробити довгострокову стратегію розвитку.

В Карпатському регіоні рекреаційна архітектура дуже часто представлена дерев'яними будівлями та спорудами. Традиція використання дерева, як будівельного матеріалу, має дуже давню історію. Протягом століть сформувались місцеві школи дерев'яного будівництва. Поняття «дерев'яна архітектура», сформульоване Ю.В. Івашко (стаття в електронній Енциклопедії сучасної України) має таке визначення – споруди, побудовані з дерева: житла,

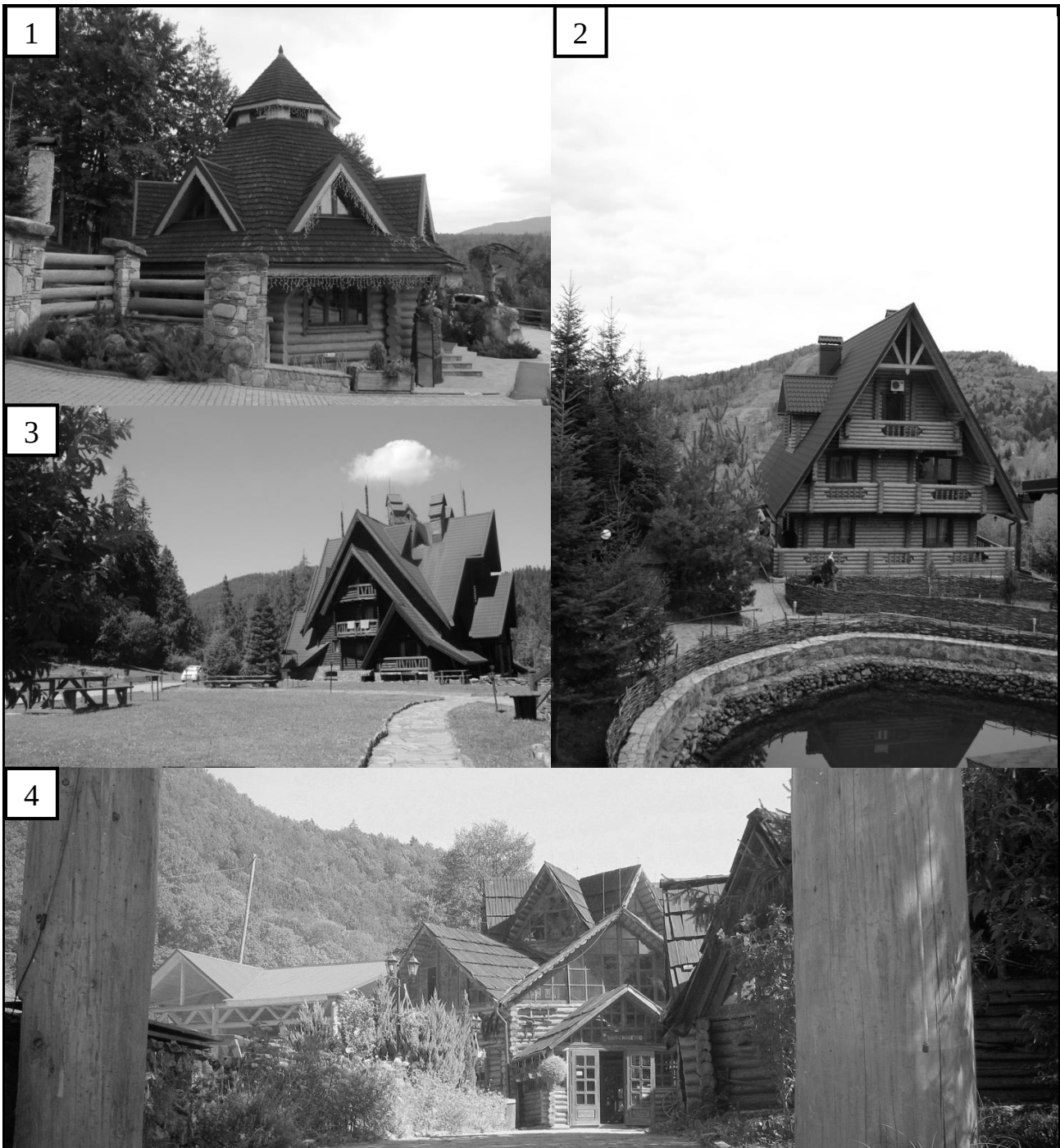

Рис. 3. Рекреаційна архітектура Карпатського регіону (фото автора).

1. Колиба відпочинкового комплексу «Ведмежа гора» в м. Яремче, Івано-Франківської обл.
2. Котедж відпочинкового комплексу «Карпати» в с. Мигове, Чернівецької обл.
3. Котедж відпочинкового комплексу «Царинка» в с. Нижня Рожанка Львівської обл.
4. «Колиба музей» в с. Ділове Закарпатської обл.

храми, оборонні об'єкти та господарські приміщення. Дерев'яне будівництво було поширене у народів, які жили в лісових і лісостепових місцевостях. У дерев'яному будівництві існують дві принципово відмінні конструктивні системи: каркасна (фахверк) та зрубна. На території України характерною була зрубна конструкція, тоді як у країнах Західної Європи – фахверк. Основним художнім мотивом у зрубних будинках є ритм колод або брусів, з яких складається стіна, а також малюнок кутових врубок, профіль кронштейнів,

форма одвірків, віконниць, густа сітка гонтового покриття стін і дахів. В Україні зруб робили з плениць або брусів майже однакової товщини, з них або клітей (хиж), складалися дерев'яні будівлі. Пропорційна залежність розмірів будівель від розмірів зрубин була однією з найхарактерніших особливостей дерев'яних споруд [8]. Поняття «дерев'яна архітектура Карпатського регіону» відрізняється від вищезгаданого. В будівництві нових дерев'яних відпочинкових будівель та споруд застосовують як нові технології, матеріали та конструктивні схеми, так і архітектурно-планувальні та функціональні вирішення і прийоми. Об'єкти відпочинкової архітектури характеризуються високою функціональністю, рівнем комфортності та обслуговування.

Висновки.

Системний аналіз процесів, які відбуваються в рекреаційній галузі Карпатського регіону, дозволив актуалізувати та доповнити термін «Карпатський рекреаційний регіон» запропонований Т. Ф. Панченко. А на основі дослідження базових моделей територіальних рекреаційних систем сформулювати класифікаційні ознаки Карпатської територіальної рекреаційної системи. Наслідком цього стало виділення функціональних типів, що дає можливість створити класифікацію відпочинкових закладів. Виявлення осередків розвитку відпочинкової галузі в регіоні дозволяє окреслити умовні межі рекреаційних районів. Таким чином вдалося виділити п'ять таких районів, які водночас є і центрами розвитку дерев'яної архітектури Карпатського регіону. Локалізація таких центрів є дуже важливим етапом дослідження. Це дає можливість побачити загальний стан рекреаційної галузі в Карпатському регіоні, визначити проблемні та перспективні для відпочинкової галузі території. На основі загального аналізу рекреаційних місцевостей Карпатського регіону сформульовано методичні рекомендації щодо комплексу дій з метою зменшення навантаження на рекреаційні ресурси існуючих курортних і туристичних поселень:

1. Розробка довгострокової стратегії розвитку рекреаційної галузі регіону.
2. Будівництво нових об'єктів інфраструктури (автошляхи).
3. Пошук нових лікувальних ресурсів (наприклад джерел мінеральних вод).
4. Запровадження нових видів рекреації (корпоративний або бізнес-туризм, навчальний туризм, подієвий туризм, екотуризм, агротуризм, активний і екстремальний туризм, екзотичний або пригодницький туризм, нові види культурно-екскурсійного туризму, хобі-туризм, шопінг туризм, таймер, комбіновані тури та ін. [9, с. 39]).

Важливим є питання виведення терміну «рекреаційна архітектура». Це необхідно для подальшого розвитку як типології об'єктів, так і розробки методики їх проектування в умовах Карпатського рекреаційного регіону. Для нього характерною є дерев'яна архітектура як феномен що має столітні традиції

використання на цих територіях. Дерев'яна архітектура Карпатського регіону, яка відрізняється від народного будівництва, потребує поєднання досвіду галузей архітектури, інженерії та бізнесу. З боку архітекторів необхідним є знання, розуміння та інтерпретація будівельних традицій. Вони простежуються в плануванні будівель, особливостях пропорцій та об'ємно-просторових вирішеннях. Тому нові рекреаційні об'єкти повинні поєднувати в собі передові досягнення науки та техніки, технології будівництва, при тому не втрачаючи характерних особливостей в об'ємних вирішеннях, притаманних відповідному етнографічному району.

Отже, розуміння фахівцями, які забезпечують розвиток рекреації як явища, таких понять: «Карпатський рекреаційний регіон», «територіальна рекреаційна система», «рекреаційний район», «рекреаційний центр», «рекреаційна архітектура», «дерев'яна архітектура», сприятиме стабільному розвитку регіону, залученню нових територій та сформулює бачення нових можливостей та підходів у вирішенні складних питань.

Література

1. Туристичне середовище: архіт., природа, інфраструктура [Монографія] / Т.Ф. Панченко.— К: Логос, 2009.— 176 с.: іл,— Бібліогр.: с. 175-176.
2. Просторовий підхід до обґрунтування архітектурних рішень [Текст] : навч. посібн. / Микола Габрель, Михайло Габрель. — Львів : СПОЛОМ, 2016. — 284с.
3. Лукьянова Л.Г., Цыбух В.И. Рекреационные комплексы: Учеб. пособие / Под общ. ред.В. К. Федорченко. — К.: Вища шк., 2004. — 346 с.; ил.
4. Рекреаційна географія: навч. посібник / М. М. Покоloodна; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Х. : ХНАМГ, 2012. — 275 с
5. Савчук А.І. Стильові особливості дерев'яної курортної архітектури Галичини в ХІХ - першій пол. ХХ ст. // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Осетрін. — К., КНУБА, 2016. — Вип. 60. — 381 с.
6. Сидоренко Ю.О. Організація рекреаційних зон при готельних комплексах / Ю.О. Сидоренко, Л.М. Бармашина // Проблеми розвитку міського середовища. - 2012. - Вип. 8. - С. 231-235.
7. Архітектура: Корот. словник-довідник / А.П. Мардер, Ю.М. Євреїнов, О.А. Платицька та ін.; За заг. ред. А. П. Мардера,— К. : Будівельник, 1995.— 335 с.: іл.
8. Електронний ресурс: Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26074.

9. Ковешніков В.С. Інноваційні види туризму / В.С. Ковешніков, О.С. Ліфіренко, Н.М. Стукальська // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 4. - С. 38-44.

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНЫ В НОВОЙ ДЕРЕВЯННОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ АРХИТЕКТУРЕ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

Аннотация. В исследовании обоснована целесообразность обновления категориально-понятийного аппарата. Предпринята попытка актуализации старых и введения новых терминов, применяемых в деревянной архитектуре Карпатского региона в научный оборот.

Ключевые слова: Карпатский рекреационный регион, деревянная рекреационная архитектура, архитектурно-планировочные решения, категориально-понятийный аппарат.

A. Savchuk,
post-graduate student of the Department of Architectural Design at
Institute of Architecture of "Lviv Polytechnic".

BASIC CONCEPTS AND TERMS IN NEW WOOD RECRUITMENT ARCHITECTURE OF THE CARPATHIAN REGION

Annotation. This article dwells upon the justified the expediency of updating the categorical-conceptual apparatus. An attempt was made to update the old ones and introduce new terms used in the wooden architecture of the Carpathian region into scientific circulation.

Key words: Carpathian recreation region, wooden recreational architecture, architectural and planning decisions, category-conceptual apparatus.